

FRANCE PREŠEREN. IVAN MERHAR*).

Zadnja leta so praznovali slovanski narodi lepo vrsto stoletnic, spominjaje se tistih pogumnih in genijalnih svojih sinov, ki so — opazivši nov tok časa in odločilno trenotje za usodo svojih narodov — začeli dramiti svoje brate iz predolgega duševnega spanja in jih spodbujati h krepkemu delu na polju narodne prosvete, v koji edini so zrli spas svojih narodov in up na boljšo bodočnost svojih ljudstev. S temi stoletnicami praznujejo slovanska plemena ob enem tudi prvi stoletni jubilej svoje pristno narodne slovanske kulture ali vsaj stoletnico njenega preporoda. Ti narodni prazniki slovanski ne slede slučajno tako blizu drug za drugim, ampak so v kavzalni zvezi med seboj, saj so vsi oni veliki Slovani — preporoditelji, kojih stoletnice obhajamo, bili sinovi iste dobe, saj so bili vsi navdahnjeni od istih idej, katere je porodila velika revolucija ob koncu XVIII. veka in jih dalje razvil zanosni boj za svobodo narodov in prostost posameznikov zoper tirane teles in tlačitelje duhov. Doba, v kateri so se porodili imenovani slovanski prvoboritelji, je bila protestna doba srca proti mrzlemu razumu; srce je povzdignilo glas proti stoletnim kodificiranim krivicam, tirjalo se je enako pravo za vse. To je bil evangelij trpečih, in Slovan, zdihujoč stoletja v sramotnih sponah, je zatrepetal koprnenja, in mali človek se je dvignil in poslal svetu izmed sebe prorokov nove dobe. Na Nemškem, Angleškem in Francoskem so začeli rušiti stanovske razlike, predprave plemstva in duhovništva so bile v veliki nevarnosti in

so res dobile smrtni udarec. Slovanska plemena — izvzemši Ruse in Poljake — so bila v neugodnih časih absolutizma in centralističnih nakan zgubila svoje plemstvo, in tudi meščanstvo je bilo skoraj popolnoma potujčeno. Med avstrijskimi Slovani smo bila Slovenci menda na najslabšem, saj se je glasila čista slovenščina le daleč proč od mest in trgov, kjer je oblastno gospodovala nemščina, prepuščajoč pohlevni Slovenki le mesto med služinčadjo in med najnižimi sloji. Brez romantiškega stremljenja, ki je propovedovalo povratak k naravi, ki je začelo naglašati pravice človeka in pobijati internacionalno stanovsko solidarnost, ki je ščitila kodificirane krivice samooblastne gospode, brez tega humanno nadvdahnjenega toka duhov bi bil preporod slovanskih plemen stvar nemogočnosti, kajti nekateri manjši slovanski rodovi so bili kot narodi doslej popolnoma brezpravni, in brez upoštevanja teh tako dolgo neopaženih duševnih sil v širokih masah narodov bi bila nemogoča slov. renesansa. Važno na romantizmu je tudi to, da so jeli romantiki posebno poudarjati važnost ustnega narodnega slovstva, ki je bilo zlasti pri Slovanih posebno bogato zastopano, in prav radi te prednosti slov. narodov so bili mnogi Neslovani nam sprva prijazni in so podpirali naše kulturne težnje, seveda ne predolgo, kajti kmalu se je vzbudila zavist in skrb, da bi ne prišli Nemci ob dosedanje nadvlado. —

Take so bile obče razmere med evropskimi narodi, tako je bilo v glavnih potezah duševno razpoloženje v Evropi, ko so nastopili Mickiewicz, Puškin, Prešeren in drugi preporoditelji. Ne smemo se čuditi, če najdemo pri vseh podobne poteze, ne

*) Čital na Prešernovem večeru v Trstu dne 23. decembra 1900.

strmimo tudi, da je šlo njihovo strmljenje obče paralelno ter se je med seboj dopolnjevalo. Tedaj se je prvič s popolno določenostjo pojavila prej pod pepelom tleča misel o slovanski etnični sorodnosti, ki zahteva na polju duha solidarnost kulturnih teženj.

Če torej slave te dni vsi Slovani spomin našega velikega Prešerna, kažejo le, da razumejo duševno vez, ki je spajala vse slovanske prvake preporodniške dobe, oni spričujejo, da se zavedajo kulturnih namenov, ki so vsem Slovanom enaki; na drugi strani pa smo jim mi Slovenci hvaležni, ker časte v Prešernu ravnovrednega sobojevnika svojim duševnim herojem, dasi je bil le sin malega slovenskega naroda; hvaležni smo jim, da nas bodre s svojo pazljivostjo k vstrajnosti v boju za slovenske narodne ideale, ki so tudi njihovi ideali.

France Prešeren se je porodil dne 3. grudna l. 1800 v mali gorenjski vasi Vrbi, kjer je bil njegov oče Simon precej trden kmet. Pesnikova mati je bila vrlo plemenita in inteligentna slovenska žena, in ti dve lepi lastnosti je prejel od nje tudi njen ljubljencec Francek. V dogledu sivega Triglava, v vznožju tiho sanjajočih Karavank, eno uro hoda od blejskega raja, je preživel bodoči slovenski pesnik prvih sedem let svojega življenja, morda edino srečna leta. Divna okolica in materina, ljubezni polna vzgoja ste bili gotovo velike važnosti za razvitek pesnikovega genija. Sedemleten deček je šel Prešeren v Ribnico, da bi hodil v šolo, kamor ga je poslal njegov prastric Jože Prešeren, tedaj župnik na Kópanju na Dolenjskem. Kako dolgo je bil tukaj, se ne ve, kakor tudi ni drugo, nego pusta kombinacija, kar domnevajo nekteri, da se je Prešeren tu navzel od Ribničanov njim lastnega, znanega humorja; bolj je utegnila vplivati Ribnica na dovtetnega dečka v jezikovnem oziru; saj se govori v ribniški dolini dovolj čista slovenščina. Kakor v ljudski šoli, tako je Prešeren tudi v gimnaziji v Ljub-

ljani izborno napredoval in dovršil srednje šole l. 1821. Šele naslednje leto se je vpisal kot pravnik na dunajskem vseučilišču, koje študije je končal 1826 l., dve leti pozneje pa je dosegel doktorsko dostojanstvo. Kot gimnazijski dijak že je mnogo občeval s 3 leta starejšim rojakom M. Čopom, koje prijateljsvo gotovo ni bilo brez pomena za poznejše književno delovanje Prešernovo, saj se je moral Čop že zgodaj baviti z raznimi slov. in neslovanskimi jeziki in njihovimi literaturami, če je mogel pritirati do znanja 19 jezikov. Znamenitejšje še je bilo seveda bivanje Prešernovo na Dunaji, saj tu šele se je mogel koreniteje seznaniti z važnejšimi duševnimi strujami evropskih narodov, saj tedaj je bil Dunaj še veliko važnejše kulturno središče Nemcev nego je danes. Važno je, da so bivali na Dunaju nekateri glavni zastopniki nemške romantike, ki se mu je tako priljubila, da ga moramo imenovati v bistvu romantika. Da je že tedaj spoznal gigantski lik Byronov, to je zelo verjetno, saj je bil byronizem tedaj v Evropi zelo važen in je le najznamenitejši pojav romantike. Zanimivo, če ne važno, za razvitek pesnikov je, da je bil Prešeren na Dunaji nekaj časa učitelj mlademu Ant. grofu Auerspergu, ki se je pozneje proslavil kot nemški pesnik Anast. Grün; Grün sam je večkrat zatrjeval, da je bilo velike važnosti njegovo občevanje s Prešernom, za kar mu je bil tudi hvaležen. Vez, ki je spajala učitelja in učenca, je bila vroča ljubezen do skupne domovine, za katero sta se navduševala, čitajoč klasično delo Valvazorjevo: Die Ehre d. H. Kr. — Mimogrede naj omenim, da sta vzela oba velika pesnika iz Valvazorja snov o povodnjem možu, ki je odpeljal »zalo Uršiko« s plešišča pod lipo v Ljubljani; po globokejšem poetičnem razumevanju snovi moramo dati Prešernovi izpeljavi prednost pred Grünovo. — Iz istega Valvazorjevega dela je vzel Prešeren tudi zgodovinski okvir za svoj »Krst pri Savici.« — Splošno trdijo,

da se je Prešeren za svojega bivanja na Dunaji seznanil tudi z nadarjenim češkim pesnikom Frant. Lad. Čelakovskim, ki je baje vnel v našem pesniku vseslovansko misel, in katerega bi bil spremil Prešeren celo na Češko. Stvar je kriva, kajti Prešeren ni bil osebno znan s Čelakovskim, dopisovala si pa tudi nista pred l. 1831, torej ni mogel vzbuditi Čelakovski v Prešernu vseslovanske ideje in ga isti tudi ni spremil na Češko, pač je bil naš pesnik najbrže na Moravskem, in sicer kot domač učitelj v neki plemenitaški rodovini, za kar imamo tudi v »Poezijah« par opor, saj poje pesnik:

»Stoji Moravški trg Lesce«

(v pesmi: Judovsko dekle)

in draži svojo ljubico:

»Jaz popeljem se tje v Brno

Snubit Jud' nje krščene«

(v pesmi: Od železne ceste);

celo to, da imenaj v obeh slučajih »Judinje«, se mi zdi nekaj migljaj, in morda meri na kako nedolžno ljubavno razmerje, katero je doživel pesnik na Moravskem. Čehe omenja Prešeren poleg drugih Slovanov še večkrat v svojih pesnih. —

Kar se tiče vseslovanske ideje, oziroma pesnikovega zanimanja za vsa slovanska plemena, o katerem nihče ne more dvomiti, ki količkaj pozna Prešerna, si ne smemo misliti, da bi bil prišel mladi pesnik kot popoln ignorant na Dunaj, kajti zoper to govori dejstvo, da je občeval s Čopom, kakor zlasti tudi, da je hodil poslušat Metelka, ki je učil slovenščino na liceju, in neverjetno je, da bi bil mož, ki je bil sam vseslovanskega mišljenja in se trudil z drugimi navdušenimi Slovani, da bi izumil abecedo za vse Slované, da bi bil torej tak učitelj pozabil opomniti svoje učence na genetično zvezo slovenskega jezika in naroda z drugimi Slovani, če je čutil celo znani nam Valvazor potrebo opozoriti svoje čitatelje na to dejstvo. — Na Dunaji je mogel seveda dalje razvijati Prešeren z doma prinešene

kali, saj je občeval s tedaj že slavnim slavistom in rojakom Kopitarjem, saj je imel na Dunaju gotovo priliko, seznaniti se s sinovi raznih slovanskih plemen, ki so bili že privrženci nove narodnostne vere. Gotovo je prebiral tedaj na Dunaju ugledni časopis »Jahrbücher der Literatur«, kojim je bil tudi Kopitar marljiv sotrudnik in kjer se je toliko in od tako važnih avtoritet, kakor sta bila brata Grimma, tako priznalno govorilo o slovanskih, specijelno srbskih narodnih pesnih, kjer se je slava pela milemu, melanholično otožnemu značaju Slovanov, katerim se je že od Herderja sem prorokovala boljša bodočnost. Da, brez Čelakovskega se je razvila v Prešernu vseslovanska narodna misel, ki je bila le razširjena in idealizovano plemensko rodoljubje k slovenskemu narodu, kojega Prešernu pač nihče še ni odrekal. —

Tudi v občečloveškem oziru je bilo Prešernovo bivanje na Dunaju velike važnosti, saj so romantiki propovedovali svobodo, bratoljubje in nekako internacijonalne, kozmopolitične ideale. Najsilnejši zastopnik te struje je demonski Byron, ki je žrtvoval celo življenje za ideal, za svobodo tujega mu naroda. Ta največji lirik XIX. stoletja je mogočno vplival na večino prvih slovanskih pesnikov, kakor na Puškina, pri katerem se sploh govori o byronski periodi njegovega stvarjanja, dalje na Lermontova, ki je bil sploh nekaj ruski Byron in je tudi tako zgodaj in nesrečno umrl; tudi na mistično navdahnjenega Mickiewicza je Byronov očarujoči duh mogočno in trajno vplival. Tisti nesklad med življenjem in idealom, ki kot nekaka disonanca zveni iz srebrnih Prešernovih strun v mnogih njegovih divnih spevih, je sicer dedščina vse romantiške šole, vendar je izražena ta črta najmarkantneje in najbolj porazujoče v Byronovih pesniških proizvodih, v Byronu samem. Ali ne smemo misliti, da bi bil Prešernov veliki genij sploh v kakem oziru pasivno prenašal vpli-

vanje tujih duhov, ne rečem morda vpliv mnogoštevilnih, ne nad srednjo mero nadarjenosti in pesniške originalnosti se povspevših nemških romantikov, kakor so bili Bürger, Tieck, Novalis itd., — niti gigant-skemu Angležu samemu se ni pokoril malega slovenskega naroda veliki sin Prešeren. Vse, kar je od zunaj bolj ali manj povzročeno, za vse to nahajamo v Prešernovem značaju in življenju tako tehtnih vzrokov, da se nam zdi podobnost z romantiki le nekaka slučajnost. Prešeren — mehek in plemenit po značaju — je zgodaj začel čutiti »življenja pezo«, kmalu je okusil sad spoznanja, in mladosti zorni ideali so se jeli majati. V velikomestnem življenju, kot ne zelo uvaževan domač učitelj, je kmalu jel spoznati, da gleda svet le na zunanost, zato je pač mogel iz trde skušnje izreči o svetu strogo sodbo:

»Sem videl čislati leto med nami,

Kar um slepi z golj'fijami, ležami.«

In mlad je moral biti še, ko je spoznal, da je zastoj vse dobrikanje sreče, pri tistem,

»Kogar v zibeli vidla je berača.«

Kako je moralo biti pri srcu za vse dobro in sveto navdušenemu, v boljšo bodočnost človešta verujočemu in za tem idealom se trudečemu mladeniču, ko je videl, kako ga v državni službi prekašajo puhloglavi protežiranci plemenitega stanu, njega, ki je z najboljšimi vspehi dovršil vse študije, ki je bil tudi kot uradnik najboljši delavec, kar je redka izjema med pesniki. Koliko duševne energije je porabil, da je — če tudi deloma podpiran od dobrodušnega strica — kot kmetški sin dosegel doktorsko dostojanstvo, in zdaj, ko je menil, da bo vsaj v gmotnem oziru preskrbljen, je moral štiri leta brezplačno tlačaniti pri finančni prokuraturi v Ljubljani. Še le ko je l. 1831. iztopil iz državne službe, prebil naslednje leto odvetniški izpit, bil je saj za silo rešen najnujnejših skrbij, stopivši v pisarno dr. Chrobata, kojemu je bil 14 let najmarljivejši delavec. Ko so mu 1846. l. podelili samostojno advokaturo

v Kranju, bilo je skoraj prepozno, kajti v svoj planinski svet je šel le — umirat, in že tri leta pozneje se je zaprl grob, ob kojem je žalovala sicer velika množina ljudij, a ne morda po možu, kojega nocoj slavimo, po pravaku slovenskih pesnikov, ampak le po plemenitem človeku in dobrem advokatu. — Ni slabo znamenje za našega slavljenca, da so ga rojaki tako lepo počastili na zadnji poti, ampak priča le, da je bil Prešeren mož, ki si je vedel pridobiti spoštovanje vseh, ki so občevali z njim. Ni jih motila menda edina slabost pesnikova, ki mu je tudi pomagala v prerani grob, slabost namreč, da je Prešeren zadnja leta prerad pil, saj so vedeli, da pije iz obupa, saj je ta hiba kar izginila v primeri z njegovimi vrlinami. Pripoveduje se, da je bil naš pesnik ljubljeneц otrok, in tudi to ni slabo spričevalo njegovega značaja, saj pesnik je v nekem oziru res otrok, ki se joka za malenkosti, ki se za malenkosti neprimerno raduje; no, ali si ga upa karati kdo radi tega? Ali ni pesnik kakor harfa, na katero igra najlahnejši veterček in najstrašnejši orkan? — Prav radi tega je Prešeren tako veliki pesnik, kjer je tako lep, po njegovem geniju mojstersko stiliziran jek svojega časa. Iz njegovih nemnogoštevilnih, a tako globokih, tako raznovrstnih poezij slišimo liki iz fonografa glas pesnikovega časa, reflektiranega od Prešernove mehke in tanke duše.

Prešeren je začel pesniti že kot dijak, kajti v nekem pismu sam pripoveduje, da je na Dunaju pokazal nekoč zvezek pesni rojaku Kopitarju, da bi ta izrekel sodbo o njih. Prečitavši te prvence, je svetoval Kopitar pesniku, naj shrani nekaj let pesmi in jih potem popravi. Prešeren pa se je odzval temu nasvetu na ta način, da je večino pesnij sežgal, le par jih ohranil. Prva njegova pesem je zagledala luč sveta v »Ilir. Listu« (Illyr. Blatt.) l. 1827. naslovljena: Dekelcam, v slov. originalu in nemškem prevodu, kakor je Prešeren tudi pozneje

običajno priobčeval svoje proizvode v Ilir. Listu in v Carintiji, kajti slovenskega lista ni imel na razpolago. Prešeren je bil torej že mož pri 27-ih letih, ko je stopil pred občinstvo, prebil je bil vse mladostne krize, o kojih seveda nimamo računa v njegovih pesnih. Prešeren je v tem oziru, da nam stoji od začetka do konca svojega poetičnega stvarjanja kot dovršen umetnik nasproti, morda edini v svetovni literaturi. Vsi njegovi proizvodi so plod zrele moške dobe, med njimi ne nahajamo niti plodov rastoče sile pesniškega genija, niti pojemljujoče starčevske dobe; izyzeti moramo seveda nekatere drobce, ki so ostali nedovršeni, oziroma brez zadnje pile. Če pregledamo vrsto njegovih pesnij in tehtamo vsebino ter precejnujemo dovršenost oblike, priznati bomo morali, da so vse po svoje dovršene.

Jezik v Prešernovih poezijah je čudovito dovršen za ono dobo, da niti dandanes ni zgubil mnogo na svoji blagoglasnosti in svežesti; zato se nam zde Prešernove pesni tudi dandanes tako domače, kakor da bi jih bil pel pesnik pred kratkim. Kje se je pesnik učil tega krasnega, le redko po germanizmih onečedenega jezika? Priznati moramo, da je prav v prvih desetletjih našega stoletja slovenščina zelo napredovala, pomislimo le na lepo število slovnice, kojih vrsto je otvorila izvrstna Kopitarjeva.

Dalje je imel Prešeren priliko, da se je že v šoli učil materinskega jezika, kar ni mala dobrota, in ravno Prešernova generacija je bila prva, ki je uživala sad te moderne pridobitve. V strogem pesniškem oziru je imel Prešeren Vodnika za učitelja, ki je sicer skromen po mnogovrstnosti oblik, neglobok po mislih in ne visok po poetičnem poletu, a vendar je oral ledino umetne slovenske poezije, kar je nemalo koristilo Prešernu. Prešeren je hodil — kakor pred njim že Vodnik — tudi k narodu v šolo, in pečanje z ustno narodno poezijo, nabiranje narodnih pesnij je tudi pri Prešernu — kakor pri mnogih drugih slovanskih pesnikih

— obrodilo lepih sadov. On se je sicer emancipiral od ritma narodnih pesnij ter postavil slovenski poetiki zakon, da se ravna po naglasu — kakor nemška in ruska — vendar se je mnogo naučil od njih v zidanju perijod, v besednem redu in v pristno narodnih izrazih. Refleksi narodne poezije so na Prešernu včasih jasnejši, včasih bolj skriti, vendar pa je narod sam instinktivno začutil sorodnost Prešernovih pesnij s svojimi, osvojivši marsiktero Prešernovo, ki se dandanes že prepeva kot ravno-pravna družica pristnih narodnih popevk. —

Sicer je Prešeren tudi učenec svetovne književnosti, kar se opaža najbolj jasno v formalnem oziru. Od Nemcev se v tem oziru ni mogel mnogo naučiti, saj so sami še izposojevali od romanskih in orientalskih narodov, zato je Prešeren zajemal raje iz prvega vira. Največ se je naučil pri Petrarki, s kojim se često sam primerja, in podobnost Prešernova z italijanskim mojstrom prekorači včasih celo formo in sega v področje notranjega značaja, bodisi, da je kaka podoba, kaka fraza ali figura, ki nas spominja vira. Najdovršenejši je Prešeren v težki obliki soneta, kjer se more meriti celo z mojstrom Petrarko. Kako nepresiljen je slog, kako gladka in blagoglasna slovenska beseda v tej Prokrustovi postelji, koje pa pri Prešernu prav nič ne čutiš. In ni dovolj, da si je izbral naš mojster sonet, stavi si še večje zapreke, in se poskuša nad sonetnim vencem, v čemer pa je dosegel vrhunec dovršenosti, i kar se tiče oblike, kakor tudi vsebine. O posameznih drugih oblikah, ki so bile tedaj šele prišle v modo v evropejski književnosti, mi ni treba podrobneje razpravljati, dovolj je, če konstatiram, da si je stekel naš Prešeren preveliko zaslugo s tem, da je podal Slovencem praktično poetiko, ki bo veljala, dokler bo slov. naroda in njegove književnosti. —

In kak je pesnikov pomen za duševni razvitek našega ljudstva? —

Na čelu svojemu razmotrivanju naj postavim dve tezi: Prešeren je bil anahronizem svojega časa med slovenskim narodom. — Prešeren je program književnosti slovenski, on je prorok svojemu narodu. —

Ko je zatožila, zatrepetala Prešernova slovenska struna, se ni tem divnim, orfiškim glasom zavzela njegova domovina. Kakor ironija našemu slavlju se glasi, če citiram nemške besede janzenistovskega oskosrčneža Pavška, v katerih se izraža nepremostljivo nasprotje med svetovno izobraženim, plemenitim umetnikom in njegovimi obskurantskimi cenzorji. Pavšek prosi državno oblast, da bi preklicala dovoljenje za tisek IV. zv. Čbelice, »indem sich in dr. Prešern's Gedichten noch eine Menge der Sittlichkeit anstössigen Stellen befinden, die dem Cenzor Čop entgangen zu sein scheinen, überhaupt die Phantasie dieses Dichters trotz einer wohlgemeinten Warnung des Wiener Censors (t. j. Kopitar) einen bedauernswürdigen moralischen Stoss erlitten hat, da er von seinen Lieblingsstoffe, sit venia verbo, dem Sauglockenläuten, trotz der wohlgemeinten Warnung des Wiener Censors nicht ablässt«. — Torej Sauglockenläuten je to, kar mi nocoj slavimo?! — Pojdite in iščite po Prešernu, kje boste našli nemoralno trohico! — Kopitar, ki je bil tudi deloma v Prešernu sovražnem taboru, je bil Prešernu zadnji čas zavoljo abecedne vojske skoraj oseben nasprotnik, a sicer tudi ni imel suhoparni učenjak preveč smisla za lepo knjigo; morda je tudi upošteval pri svojih ocenah skrajno nestrpni in neplodni duh ljubljanskih janzenistov. — Slovenski narod, kar ga je bilo izobraženega, je bil deloma apatičen proti literarnim proizvodom Prešernovim, ali pa je pesnika blatil — in to so bili za moralni blagor naroda vneti duhovniki — internacionalci. Seveda mi dandanes razumemo, da je našla divna Prešernova poezija le malo število prijateljev, saj ni bil narod še pripravljen za

tako fino duševno hrano. Kako nasprotje je mej Prešernovim nastopom in vso prejšnjo slovensko književnostjo! Če vzamemo Vodnikovo lahko hrano, kateri so se vendar lahko privadili redki slovenski čitatelji, je obstajala vsa slovenska književnost treh stoletij iz knjig nabožne vsebine, t. j. katekizmov, evangelijev in molitvenih knjižic, plodovi, ki se v strogem pomenu besede niti ne prištevajo k literaturi, katera je odsev vsakodobnega duševnega življenja narodovega. Po taki suši se prikaže naenkrat velikan, kojemu ni bil vreden njegov predhodnik, anakreontični menišek Vodnik niti odvezati jermenja od čevljev. In ta duševni heroj je zapel od srca; zapel je prav tako, kakor pojejo že dolgo vsi drugi framasonski, brezverski narodi, zapel je tako vabeče, da je bilo zveličanje slovenskih duš v nevarnosti. (?) Začeli so gonjo proti velikemu in plemenitemu možu, prav kakor so judovski duhovni prvi pobrali kamenje, da bi pobili nadležne jim proroke. Prešeren je bil »Freigeist« in — amen! — Proti sovražnikom se brani vsakdo, tudi pesnik se je branil in tudi v satiri se je pokazal mojstra. Včasih govori krotko; pikro resnico zavija v lepo podobo, vede se proti nasprotnikom, kakor ne zaslužijo. Orglar-fanatik hoče obrniti vse v slavo božjo, a vse po svoji neplodni glavi; bédaki ga ubogajo, pametni pa se ne dajo odvrniti, od svojega boljšega prepričanja; vsi ptiči pojejo po orglarjevi lajni, le slavec ne more popustiti svojih sladkih melodij. Ko se orglar pritoži pri Bogu, ne posvari stvarnik ptiča, ampak fanatika, ker:

»Komur pevski duh sem vdihnil,
Ž njim sem dal mu pesmi svoje;
Drugih ne, le te naj poje,
Dokler da bo v grobu vtihnil«.

Včasih je ostrejši, in mojstersko izvedena satira »Nova pisarija: ima toliko trnov, ki se vbadajo v živo meso, kolikor verzov. — Tudi Kopitar jo je skupil pri

Prešernu; pesnikov odgovor na neopravičene očitke je:

Le čevlje sodi naj — Kopitar.

Tudi njegovi epigrami so dovolj osoljeni, no, v izdanju od leta 1847., katero je pre-skrbel pesnik sam, jim je postavil na čelo blažilni motto:

Naj misli, kogar bi pušice te zadele,

Da na visoki vrh lete iz neba strele.

kar je le parafraza Horacijevega verza:

Feriant — summos fulmine montes.

Edino l. 1836. objavljeni »Krst pri Savici« je ugajal tudi duhovnikom, a prav temu krasnemu proizvodu je pripisoval Prešeren najmanjšo važnost, pisoc o njem Čelokovskemu, da naj ga smatra za metriško vajo, s katero je hotel ugoditi tudi svojim ljutim nasprotnikom. — Pa tudi po smrti Prešeren dolgo ni našel priznanja, če tudi se je z rastočo omiko vedno bolj širil krog njegovih častilcev, dokler mu nista izvojevala l. 1866. Stritar in Jurčič z novim izdanjem in lepim kritičnim uvodom absolutnega priznanja. Od tega leta se lahko računa tudi najnovejša doba slovenske književnosti.

Prešeren je prorok in porok boljše bodočnosti s. naroda. Proti sebi nezaupljiv in pesimističen proti vsemu, kar se je tikalo njegove osebe, je bil Prešeren optimist napram slovenskemu narodu. O sebi negotovo in sumeč izraža upanje, da bo morda vendar tudi po smrti z njegovimi pesnicami živel njegov spomin, o narodu pa z absolutno gotovostjo in s proroškim glasom oznanja:

Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,

Jim milše zvezde kakor zdaj sijale. —

To je njegovo narodno veroizpovedanje, zoper koje ni ugovora. In da se bo to zgodilo, v tej misli ga potrjuje pogled proti daljnemu vzhodu, proti mrzlemu severu, kjer vidi brate, sine ene matere Slave, in z zanosom oznanja tlačiteljem našim:

Največ sveta otrokom sliši Slave.

Seveda ni blizu dan, ko se ima uresničiti njegovo sveto proročanje, on gleda

mrakove nad svojim domovjem, on čuti, da bo še marsikateri duševni bojevnik slovenski skušal radi plemcnite prostodušnosti od svojih kratkovidnih rojakov trpko usodo, ki je slpoh delež bojevnikom za resnico. Pesniku je žal ob spoznanju, da so Slovenci v duševnem oziru zaostali, da so se naučili čislati le tuje, zanemarjali pa svojo kulturno njivo:

Kamene naše, zapuščene ubož'ce,

Samice so pozabljene žal'vale,

Le tujke so častile Kranjcev množ'ce.

Pesnik je vedel, kaj je ženstvo narodu, zato obžaluje svoj rod posebno radi tega, ker so se mu hčerke odtujile, in boji se, da bi ga ne zaničevale, ker poje — slovenski:

• Bile so v strahu, da boš ti, da zale

Slovenke, nemški govorit' umetne,

Jih boste, ker s Parnasa so očetne

Dežele, morebiti zanič'vale.

Zato prosi Boga, da bi otajal srca Slovencev, da bi jim poslal Orfeja, ki bi zedinil ne samo sovražne stranke, ampak vse slov. rodove k velikemu skupnemu delu, k grajenju boljše slovanske bodočnosti:

Da bi nebesa milost nam skazale,

Otajat' Kranja našega sinove,

Njih in Slovencev vseh okrog rodove,

Z domačni pesmam' Orfeja poslane!

Da bi nam srca vnel za čast dežele,

Med nami potolažil razprtije,

In spet zedinil rod Slovenšč'ne cele.

In v svoji labudnici, katero je prinesla Čbelica l. 1848 kot dobro znamenje drugim za avstrijske Slované važnim dogodkom, ki so se imeli vršiti še tisto leto, nam zapušča sledečo, o skrbi pesnikovi za srečno bodočnost Slovenstva in Slovanstva pričajočo zadnjo voljo:

Edinost, sreča, sprava

K nam naj se vrnejo,

Otrok kar ima Slava,

Vsi naj si v roke sežejo,

Da oblast

In ž njo čast,

Ko prej, spet bode naša last.

V edinosti je moč Slovanstva, ta stari a vedno primerni opomin zapušča umirajoč

junak svojim potomcem. On veruje v slovansko bodočnost, a boreč se za svobodo duha ne more hoteti, da bi kdo nosil sramotne verige, ne, on je bil vojak za slovansko prosveto, a ob enem za vsečloveško. Kakor nam neredko zadone iz Prešernovih strun na uho akordi bratoljubja in vseobče sreče, tako opominja tudi v svoji oporoki svoje rojake, naj se zavedajo vedno, da so si s krvavimi sragami priborili svetlo prostost, da naj torej nikdar ne tlačijo sosedov — inorodcev :

Žive naj vsi narodi,
Ki hrepene dočakat' dan,
Da, koder solnce hodi,
Pepir iz sveta bo pregnan ;
Ko rojak
Prost bo vsak,
Ne vrag, le sosed bo mejak !

S temi dalekoglednimi in plemenitimi idejami se srečuje naš pesnik tudi z drugimi slovanskimi velikani duha, ki propovedujejo vseobčo ljubezen, ki oznanjajo, da je Slovanstvo poklicano prenoviti kulturo in človeštvo — v znamenju ljubezni. Torej vidimo, da je Prešeren Slovan tudi tedaj, kadar govori kot človek, in da se tudi v tem oziru sme primerjati zlasti z ruskimi veleumi. Ker je bil Prešeren nekaj anahronizem v slovenskem narodu prve polovice našega veka, ker pa je klubu dolgemu nepriznanju mogočno vplival, zdi se mi, da ima Prešeren programatičen pomen za razvitek vse poznejše literature slovenske. Kakor je v programu vse le kratko in lapidarno označeno, tako je tudi Prešeren v celoti le z lapidarnimi črkami pisan program za poznejši razvitek slovenskega slovstva. Prešeren obsega — razun dramatike — vse vrste pesniške, in vse po svoje dovršene. Poleg milotožeče ljubavne pesni, kjer razodeva pesnik svoje gorje od nesrečne ljubezni, ali kjer opominja dekllico, da čas hiti, da se rožice osujejo, do znamenite epske pesni z religiozno narodnim ozadjem, od ojštega epigrama in pereče satire do resne

elegije, nahajamo vse glavne vrste pesništva zastopane, in vse umetniško dovršene, polne pravega čustva in bistrih, lapidarno izraženih mislij. Kolikor moremo zasledovati do danes razvitek slovenskega pesništva, moramo reči, da je prekoračilo edino le v področju dramatike od Prešerna ustvarjeni okvir, in prav tu z najmanjšim uspehom. Ali je to slučajno, ali pa čakamo Prešernadramatika? Menim, da poslednje bolj odgovarja resnici. Kdo ve, če bi ne bili danes že dokaj dalje od začetka slovenske dramatike, če bi se bil poskusil tudi na tem polju, kakor je obetal, češ :

Tragedija se tudi nam obeta

Da bi se bil tudi tu poskusil z uspehom, zato govori, kakor se mi zdi, njegova v dramatični obliki pisana, če tudi kratka satira »Nova pisarija«, kjer se razvija dijalog tako naravno, tako logično, ob enem pa tako živahno, da bi si v drami boljšega ne želeli. O usodi dozdevne Prešernove tragedije ne morem govoriti, kakor sem tudi molče preskočil vprašanje o »autodafé«.

Nekteri ocenjevalci trdijo in tožijo, da Prešeren prav za prav nima šole v slovanski književnosti, in to nimenje je menda opravičeno. Stvar je pa druga. Pesniške šole Prešeren res ni ustanovil, saj ni imel neposrednih učencev, saj smo videli, kako je bil osamljen, ali njegov vpliv na slov. pesništvo je tolik, da si brez Prešerna niti ne moremo misliti poznejšega slovenskega pesništva. Prešeren vpliva na mladino splošno, in tako tudi na bodoče pesnike. Ker pa so vsi slov. pesniki poznejše dobe, če so imenovanja vredni, v primeru s Prešernom enostranski, Prešeren pa v vsaki vrsti nima mnogo pesnij, ker vseh ni mnogo, tedaj pri posameznikih niti ne moremo konstatirati njegovega vpliva. Da bi pa hotel kdo Prešerna posnemati, to bi se mu a priori ponesrečilo, če bi pa hotel mojstra v celoti nadaljevati, saj to se pravi biti čegav učenec, moral bi biti tudi duševni heroj, kakoršni se pa ne rode vsako

desetletje. Po mojem menenju bo sploh kak slovenski pesnik težko ustanovil šolo, kajti Slovenci smo tako mal narod, da se pozna vsak večji val v duševnem življenju naših sosedov — tudi v naši literaturi, kar na vsak način ovira razvitek pristno narodne slovenske kulture, če je v strogem pomenu besede sploh mogoča.

Da je mogel tako vplivati na slovensko književnost in ves duševni razvitek našega naroda, in da še dolgo ne bo pobledel njegov lik, zato moramo iskati vzrokov v tem, da je bil Prešeren — če tudi učenec romantike — skozi in skozi realist, in sicer slovenski realist. Tudi v tem oziru se srečava naš pesnik s prvimi zastopniki drugih slovanskih literatur, zlasti pa z ruskimi realisti, na čelu jim Puškin, ki ima sploh veliko podobnostij z našim Prešernom. Dokaz globoke nadarjenosti in izredne umetniške samostalnosti je, da se je Prešeren ubranil vsem nezdravim izrastkom nemške romantike, ostal takorekoč le navidezno romantik, in se samostojno povzpел do tako zdravega umetniškega naziranja, kakor je realizem. Poleg lepega jezika in dovršene oblike je to pglavitni vzrok, zakaj še danes vplivajo Prešernove poezije na človeka tako intenzivno, kakor da bi bile sad našega desetletja. Kako zdrava in jedrnata poezija nam veje nasproti iz njegove »Nezakonske matere«; s kratkimi črtami nam oriše pesnik ves značaj nesrečne deklice, o kateri je pesnik prepričan — in mi tudi ž njim, da je nepokvarjena njena duša, ki je sposobna tako globoke ljubezni. Zdi se mi, kakor bi bil to edini pravi tip slovenske ženske, in gotovo nisem našel v slovenski književnosti tako mojstersko pogojene slovenske deklice. — Velerealistično, z zdravim humorjem osoljena je pesnica »Hčer in svet«. Podobne realistične črte nahajamo tudi v pesni »Od železne ceste« in seveda v vseh, ki so satirično-polemičnega značaja. — Glavna moč Prešernove muze je lirika, dasi so tudi njegove pri-

povedovalne pesni dovršeni proizvodi. — Kakor je obče znano, opeva Prešeren trojno ljubezen: ljubezen do izvoljene deve, do domovine in do trpečega človeštva. Često se seveda prepletajo ti motivi, za kar nam je klasičen vzgled nedosežni sonetni venec. Tudi kadar opeva ljubezen, je Prešeren realističen, nikdar se ne zgublja v bleđi sentimentalizmu, nikdar ni bleđ iz tehničnih vzrokov. Podobe, katere rabi, so žive in plastično izvedene. Proti trdosrčni napenja vse strune: zdaj jo prosi in roti, zdaj obupava in grozi, zdaj hlini ravnodušnost, zdaj je resigniran, češ, da mu je vendar gotova ena ljubica — bela smrt. Seveda ni z ljubeznijo izčrpan bogati vir Prešernove poezije, on zapoje tudi pretresljivo elegijo — v družbi veselih tovarišev, on ubere lahko pohvalnico pevcu-mnišku Vodniku. Prešeren poje tudi veselo fantovsko pesen in žaluje za drugom Čopom, katerega so pogoltnili mrzli valovi bistro Save.

Na epičnem polju je Prešeren manj plodovit. Če vzamemo h »Krstu pri Savici« še »Turjaško Rozamundo«, »Povodnjega moža« in par drugih manj važnih proizvodov, smo izcрпили to vrsto. Analiza »Krstu pri Savici« bi bila hvaležna naloga samostojnega predavanja, zato se ne morem spuščati na to polje, povdarjam le še enkrat, da se nahaja tudi v tej pesni mnogo prekrasnih poetičnih mest, ki pa so tem lepše, čim bolj pridejo lirični motivi do veljave, zopet dokaz, da je bil Prešeren pretežno lirik, in sploh ga priznavajo za največjega jugoslovanskega lirika. —

Naj bi kdo še korenitejše razložil Prešernov pomen za ves slovenski narod, naj bi še lepše osvetil vse najskrivnejše kotičke bogatega pesnikovega srca, vse to vam ne more prav predočiti, kako velik je mož, kojega opomin danes obhajamo. Čitajte ga, in čitajte zopet!! Kadar ste veseli, odprite vesele pesnice, kadar vas tare tuga, našli boste dovolj sorodnih strun tudi v Prešernu, in skoraj ne premore

človeško srce čustva, kojega bi ne bilo občutilo veliko pesnikovo srce. Duh je, ki oživlja, zato želim, da bi prešnil ob stoletnici našega velikega Prešerna ves slovenski narod njegov duh, potem smemo biti preverjeni, da se izpolnijo njegove proroške hesede:

Vremena bodo Kranjcem se zjasnile!

O SPOLNI VZGOJI.*) DRAGOTIN LONČAR. PRAGA.

Pišem o vprašanju, o katerem sodi splošno prepričanje, da se v javnosti ne more in ne sme o njem razpravljati. To je velik predsodek, žal, da tako pogostokrat tudi škodljiv. Pogoj našega življenja, temeljni pogoj vse človeške družbe je spolni nagon. A tu naj bi nam bilo vse eno, k a k o ustrezamo temu nagonu? Ako nam je kaj do življenja, nas mora brigati tudi pogoj tega življenja.

O spolnem razmerju med možem in ženo se je šele v novjšem času začelo znanstveno razmišljati. Polagoma se širi znanstvena resnica. Pot ji je težavna. Stari predsodki, ukoreninjene tradicije in navade se ne dajo kar tako iztrebiti, zlasti še, ker se pri tem ljudje sklicujejo na vedo, ki dostikrat pod pretvezo znanstvenosti razširja zmoto. Razven tega pa treba upoštevati to, da je človek k slabemu bolj nagnjen nego k dobremu in se ne more tako hitro odvrniti od slabega, čeprav ve, da je slabo ali napačno.

Spolno vprašanje se obdeluje z raznih strani: etično, socialno, čisto fiziologično, medicinsko.

Podajam nazore dr. El. Blackwellove o tem važnem predmetu. Dr. El. Blackwellova je angleška zdravnica. Njena načela o spolnem življenju se opirajo na fiziologične zakone in na občno iz-

kušeanost. Angleško in ameriškansko časopisje jih vzprejema z veliko hvalo in povdarja zlasti strokovno znanje pisateljice. Češka kritika je toplo pozdravila prevod cenega spisa*). Knjižico dr. Blackwellove moremo prištevati k najboljšim spisom te vrste i z ozirom na stvarno, znanstveno vsebino i z ozirom na obliko, s katero obdeluje tako kočljivo vprašanje, kakor je ravno spolno.

I.

V prvem delu izpregovorimo o fizioloških zakonih, od katerih je odvisen naš telesni in duševni razvoj, ter o posledicah, ki zadenejo družbo, ako zanemarjamo te zakone. Umevanje pravega razmerja med obojim spolom raste jako počasi. Ne premišljujemo o spolnem nagonu, dasi je ravno ta nagon gibna sila vsega življenja. Navade, ki so se ukoreninile v našem spolnem življenju, smatramo za tako posvečene, da se jih ne smemo dotakniti. Vse slabo, ki je vidimo, vse zlo se nam zdi naravnost nujno, da ga ni mogoče odstraniti. Odtod ono zgražanje, ona tesnosrčna bojazen in ona kratkovidna, dostikrat le navidezna sramežljivost, ako začne kdo čisto resno govoriti o tem predmetu. Temelj vsake npravnosti je spolna npravnost. Vzgoja mladine se mora ozirati na to, da stvarno poučuje o spolnem razmerju in navaja k spolni npravnosti. Odgovoriti nam je na dvoje vprašanj:

1. Katero razmerje med možem in ženo je pravo, da bo samo v sebi že pomenjalo napredek in razvoj?

2. Ali moremo doseči tako spolno življenje in kako?

Pri proučavanju spolnega razmerja med možem in ženo nas morajo voditi zakoni, po katerih se razvija naš organizem. Ako poznamo bistvo fizioloških nauk, ki nas poučujejo o funkcijah našega organizma,

*) Dr. El. Blackwellová: Rada rodičům o mravní výchově dětí se zřetelem na pohlaví, Praga 1900, str. 122, cena 60 kr.

*) Po dr. El. Blackwellovi.